

УДК 17.022.1+316.48

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.31.3>

АКСІОЛОГІЧНА ДОМІНАНТА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОНФЛІКТУ

Ірина Жеребятнікова

*Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
кафедра філософії і політології
проспект Науки, 9-А, 61166, м. Харків, Україна*

Досліджено аксіологічний зміст, природу та джерела соціокультурного конфлікту на різних рівнях соціальної взаємодії. Проаналізовано окремі аспекти філософського осмислення буття конфлікту як соціального феномена, визначено, що конфліктні взаємодії є причиною, умовою і водночас наслідком соціальних змін на всіх рівнях соціальної реальності, набуваючи тим самим властивості всезагальності. Підкреслено, що особливе місце в загальній сукупності можливих конфліктних взаємодій посідають соціокультурні конфлікти, які багатогранні за своєю суттю і можуть володіти характеристиками різних типів конфліктів, зокрема соціально-політичних або економічних. Проте головною рисою соціокультурного конфлікту є ціннісний складник, що виступає причиною його гостроти і запеклості протистояння. Визначено особливу екзистенційну роль цінностей у моделях вивчення і вирішення соціокультурних конфліктів; розкрито аксіологічну динаміку та ціннісні параметри прояву соціальної конфліктності. Соціокультурний конфлікт – це складна соціальна взаємодія, змістом якої є певне протиріччя, що виникає як результат протистояння систем цінностей, формування у різних соціальних суб'єктів протилежних ціннісно-сміслових настанов, що веде, як наслідок, до розриву ціннісної свідомості. Показано, що аналіз соціокультурних конфліктів у контексті аксіологічного підходу дає змогу знайти можливість перетворення конфліктної взаємодії з руйнівної на творчу силу, сприяє ціннісному консенсусу та гармонізації міжлюдських стосунків. Обґрунтовано, що вивчення аксіологічних засад та особливого значення системи цінностей під час вирішення соціокультурних конфліктів доцільно проводити з опорою на принципи соціальної філософії, що дасть змогу створити теоретико-методологічне підґрунтя оптимальних раціональних дослідних методів та прийомів у висвітленні конфліктної взаємодії.

Ключові слова: соціокультурний конфлікт, аксіологія, конфліктна взаємодія, культура, система цінностей.

Зростаючий динамізм світового суспільного розвитку, що характеризується інституціональними перетвореннями в соціально-політичній, економічній та технологічній сферах, потребує кардинального переосмислення системи його ціннісних параметрів та соціально-культурних комунікацій. Дослідження культурної детермінанти в сучасних соціальних і політичних процесах, особливо під впливом глобалізації, дає змогу своєчасно фіксувати ті ціннісні розколи, які потенційно можуть стати джерелами масштабних конфліктів, обернутися гострою боротьбою за новий проект соціокультурної орієнтації як окремих країн, так і світової спільноти загалом.

В умовах швидкостей та масштабів глобалізаційних процесів і явищ значно підсилюються протиріччя у взаємодії культур, народів і держав, особливо тих, що переживають глибокі суспільні трансформації, з'являється протистояння між традиційними та інноваційними цінностями, внаслідок цього *актуалізується* необхідність виявлення причин, сутності та специфіки конфліктних взаємодій, що виникають у різних соціально-економічних та соціокультурних контекстах, визначення буттєвих сторін конфлікту і його модусного характеру.

Природу та джерела соціальної конфліктності вивчають багато наук, такі як соціологія, конфліктологія, психологія, педагогіка, історія, політологія, економіка, які розглядають різні аспекти цього явища. Однак складна й багатогранна сутність самого феномена конфлікту потребує його філософського осмислення, без якого розуміння конфлікту не може набути належної глибини, а вибір способів і засобів його подолання буде залишатися прийнятним лише на емпіричному рівні. Філософія через притаманний їй понятійний апарат і методологічні засоби аналізу здатна створити єдину феноменологію конфліктів, сформулювати та розвинути його цілісну концепцію. У цьому разі вивчення соціокультурного конфлікту стане узагальненим, а не фрагментарним, створить можливість для плідної інтеграції поглядів різних наук на сутність і функції конфліктної взаємодії в суспільстві. Аналіз феномена соціокультурного конфлікту з аксіологічної дослідницької позиції має досить важливе і теоретичне, і практичне значення, оскільки культурні цінності суспільства є тими аксіологічними орієнтирами, які визначають зміст предметної людської діяльності.

Стосовно *ступеня розробки цієї проблематики* слід зазначити, що конфлікт як один з основних елементів соціальної реальності, що виступає безпосереднім джерелом і механізмом її змін, з давніх часів постійно перебуває у центрі уваги науковців. Сучасні дослідження феномена конфлікту, які розкривають його загальнотеоретичні проблеми, світоглядні та методологічні аспекти, ґрунтуються на доробках таких видатних зарубіжних вчених, як Р. Арон, Дж. Бернард, К. Боулдінг, М. Вебер, Р. Дарендорф, Е. Дюркгейм, Г. Зім-мель, Л. Козер, О. Конт, Р. Макк, В. Парето, Т. Парсонс, Х. Таузард, Р. Снайдер та інших. В Україні також з'явилася певна традиція теоретичного осмислення проблем соціальної конфліктності. Різноманітне коло конкретних питань конфліктологічного знання в аспекті соціолого-правового, психологічного, праксеологічного аналізу розглядають у своїх роботах такі вітчизняні науковці, як О. Бабкіна, Л. Герасіна, В. Горбатенко, Ю. Запрудський, А. Ішмуратова, О. Картунов, О. Маруховська, М. Панов, М. Пірен, В. Перебенесюк, В. Ребало, С. Ростецька, А. Ручка, Ф. Рудич, І. Станкевич, В. Танчер, М. Цюрупа та багато інших. Однак, на наш погляд, за загальної досить значної бібліографії з такої проблематики не досить висвітленими залишаються питання щодо вивчення впливу аксіологічних чинників на пояснення специфіки прояву соціокультурного конфлікту, його ціннісно-смыслових характеристик.

Метою статті є виявлення аксіологічного змісту та природи соціокультурного конфлікту на різних рівнях соціальної взаємодії. **Завдання статті** – дослідити особливу екзистенційну роль цінностей у моделях вивчення і вирішення соціокультурних конфліктів; розкрити аксіологічну динаміку та ціннісні параметри прояву соціальної конфліктності.

Конфлікт є важливою детермінантою людської активності. Сучасна філософія розглядає проблематику конфліктів у багатьох аспектах і на різних рівнях соціального та духовного буття. Серед відомих філософських концепцій конфлікту немає єдності щодо природи та джерел виникнення, місця і ролі конфлікту в сучасному світі, що відкриває широкий діапазон для соціально-філософського дослідження. Конфлікт як відкрита форма соціальної протидії, що припускає реалізацію інтересів одних за рахунок утиску інтересів інших, супроводжує людське суспільство з моменту його зародження. За первинного розгляду конфлікт є біполярним явищем – протистоянням двох начал, що виявляється в активності сторін, спрямованій на подолання суперечності, причому сторони конфлікту представлені активним суб'єктом. Подальший аналіз щодо застосування терміна «конфлікт» зумовлений тим, у яких саме сферах буття та пізнання розгортається суперечність, який характер протистояння сторін, як відбувається їхня взаємодія тощо [1, с. 96–97].

Слід зазначити, що інтерпретації конфлікту може бути визначено безліч, вони можуть виходити з різних ціннісно-нормативних і когнітивних посилянь, різних завдань і цілей. Поняття «конфлікт» вживають у таких значеннях: конфлікт як серйозна розбіжність (аксіологічне значення); конфлікт як суперечка (комунікативне значення); конфлікт як активна незгода (праксеологічне значення); конфлікт як протилежність думок та принципів (пізнана закономірність) (гносеологічне значення); конфлікт як невід’ємна частина життя (онтологічне значення) [2].

Уявлення про конфлікт як соціальний феномен бере свій початок у філософії через ставлення питання про співвідношення об’єктивного «зовнішнього» світу і суб’єктивного «внутрішнього» світу людини, про відображення «об’єктивного» у «суб’єктивному». Інтерес соціальних наук до конфліктів зумовлений дією конфліктів на суспільство й на різні аспекти взаємодії в соціумі. З іншого боку, розуміння конфліктів і їхньої ролі в суспільстві дає змогу зрозуміти та попередити вчинення дії, регулювати соціальну напруженість (страйки, революції, війни). Спроби виявити роль і місце конфлікту в динаміці життя суспільства становить континуум підходів, де одні автори ставляться позитивно до конфлікту і бачать розвиток суспільства виключно шляхом боротьби, а інші, навпаки, вважають конфлікт побічним фактором руху соціального.

Отже, соціальний конфлікт разом зі згодою і стабільністю – це притаманна соціуму універсальна форма регулювання взаємин, що зумовлюється необхідністю у відстоюванні індивідами або соціальними групами своїх корінних інтересів. Конфлікт є причиною, умовою і водночас наслідком соціальних змін на всіх рівнях соціальної реальності, набуваючи тим самим властивості всезагальності. Конфлікти, що відбуваються латентно або відкрито, також є свого роду індикаторами якісної вичерпаності розвитку соціальної системи. Виходячи з цього, конфлікт як взаємозв’язок (сукупність відносин, протиріч) соціальних груп в їх боротьбі за матеріальні і духовні ресурси набуває перманентного характеру і, як наслідок, визначає вектор культурної орієнтації суспільства – матеріальний (споживчий) або духовний [3].

Погоджуємося з думкою А. Здравомислова, який зазначає, що відносини в суспільстві складаються через масу конфліктів, які розгортаються на всіх основних рівнях соціальної організації: на цивілізаційному рівні розгортаються конфлікти, пов’язані зі зміною системи цінностей; на соціальному рівні виникають конфлікти у зв’язку зі спробою створити нову систему суспільних відносин на основі демократизації та ринкової економіки; на рівні структурних змін виникають конфлікти між соціальними верствами і групами, що утворюються в суспільстві у разі зміни соціального ладу; на інституціональному рівні виникають конфлікти, пов’язані з перебудовою організаційних структур і фінансових зв’язків між установами й організаціями в умовах ринкової економіки; на рівні повсякденного життя існують конфлікти, пов’язані з використанням людьми нових можливостей соціального самоствердження і зі складними процесами адаптації більшості населення до нових цінностей, норм, вимог ринкових відносин [4, с. 6–7].

Розгортання конфліктів одночасно на всіх цих рівнях призводить до того, що в суспільстві відбуваються радикальні, а головне, незворотні зміни, які характеризуються змінами політичної системи, економічних відносин, геополітичного простору, статусу держави та стану культури. Переплетення цих конфліктів потрібно розуміти як соціетальну кризу, яка в повсякденній свідомості сприймається як ситуація хаосу, втрати розумних орієнтирів, ірраціональності.

Достатньою підставою для напруженості та неспокою в сучасному суспільстві є підвищення ролі соціокультурних конфліктів. Соціокультурну природу мають, зокрема,

етнічні й релігійні конфлікти, які можуть трансформуватися в конфлікти з непередбачуваними наслідками. Проте вони – лише одна з форм сучасних міжкультурних конфліктів. В умовах, коли світ дедалі більше відповідає принципу культурного розмаїття, взаємодія і конфлікти різних культур мають і інші забарвлення. Виникнення активних протестних рухів може бути пов'язане з певною периферійною субкультурою. Уникнути соціокультурних конфліктів у житті суспільства неможливо, особливо в умовах невинного зростання соціальної нерівності. У цій ситуації необхідно спинити переростання конфліктів у соціальну деструкцію і забезпечити гуманістичне, ненасильницьке вирішення проблем суспільного розвитку.

У соціокультурному конфлікті досить складно провести чітку розмежувальну лінію між його соціальним та духовним складниками. Подібні конфлікти багатогранні за своєю суттю і можуть володіти характеристиками різних типів конфліктів, зокрема політичних або економічних, оскільки соціальна і культурна сфери суспільства тісно переплітаються з іншими. Проте головною рисою соціокультурного конфлікту є ціннісний складник, який виступає причиною його гостроти і запеклості протиборства. Соціокультурний конфлікт є результатом зіткнення культур як сукупності різних цінностей, норм, правил, звичаїв, традицій і способів соціального життя [3].

Культура як складне динамічне людське утворення має суспільну природу й виражається в соціальних відносинах, спрямованих на створення, відтворення, засвоєння й поширення матеріальної та духовної предметності, яка забезпечує реалізацію потреб і соціальних інтересів людей, їхнє взаєморозуміння й організовану взаємодію. Тобто культура – це феномени, процеси, відносини, які якісно відрізняють суспільство, людину від природи, є продуктивним результатом соціальних зв'язків і взаємодій [5, с. 17]. Однак особливого значення культура набуває насамперед як точка перехрещення незліченних ціннісних зв'язків, як суб'єкт впливу на соціальні явища та процеси, що забезпечує відтворення соціально адаптованого об'єкта, інтегрованого до певної суспільної системи. У цьому контексті доречно навести твердження Г. Ріккерта про те, що «історія людства є процесом усвідомлення і втілення цінностей, культура – спільною сферою досвіду, в якій поодинокі явища співвідносяться з цінностями, а цінності визначають індивідуальні відмінності в оцінках і судженнях» [6, с. 79].

Аксіологічний підхід до пояснення специфіки та змісту культури дав змогу об'єднати її численні властивості навколо поняття «цінності». Отже, культура – це спосіб ціннісного освоєння дійсності, який виражає смисложиттєві детермінанти буття людини, її потреби й інтереси. Саме тому найважливішими компонентами людської культури поряд з нормами та ідеалами є цінності, існування яких вкорінене в екзистенціальній активності суб'єкта культурної творчості, його діалозі з іншими людьми, орієнтованому не тільки на сферу суцього, а й на значуще, нормативно належне [7, с. 211]. Вирішення доленосних і «смисложиттєвих» проблем суспільства завжди в кінцевому підсумку пов'язане з пошуком основ «світоствердження» і «життєствердження» (А. Швейцер), які за своєю суттю нераціональні, як і природа «людини конфліктуючої» (з усім її комплексом когнітивно-вольових, емоційних, чуттєвих виявів, з її складностями рефлексії морального вибору). Ось чому видається доцільність і значущість застосування ціннісного підходу в осягненні складної і суперечної природи соціокультурних конфліктів.

Соціокультурний конфлікт – це складна соціальна взаємодія, змістом якої є певне протиріччя (суперечка, зіткнення), що виникає як результат протистояння систем цінностей, зумовлене дотриманням різними соціальними суб'єктами протилежних ціннісних установок, встановлення їх суспільних пріоритетів, що веде, як наслідок, до розриву

ціннісної свідомості [3]. Виходячи з цього, конфліктні соціокультурні відносини можуть виникати, наприклад, між поколіннями і носіями різної субкультури; між різними етнічними групами та їхніми культурами; між представниками природно-технічних і гуманітарних наук (концепція «двох культур»); між глобалістами з їх ціннісними установками суспільства споживання і захисниками екосистеми, що закликають знайти оптимальне співвідношення необхідного і достатнього в споживанні тощо.

Отже, в основі соціокультурного конфлікту найчастіше лежать розбіжності в аксіологічній оцінці окремими суб'єктами результатів життєдіяльності суспільства, тих чи інших досягнень культури. Аналіз соціокультурних конфліктів у ціннісному аспекті дає змогу знайти можливість перетворення конфліктної взаємодії з руйнівної на творчу силу, сприяє ціннісному консенсусу та гармонізації міжлюдських стосунків.

На думку польського науковця П. Штомпки, соціокультурні конфлікти можуть проявлятися в різних формах, а саме: як конфлікт інтерпретацій, тобто протиріччя між фактами сьогодення і минулого часу, який характеризується як невідповідність базовим основам культури; як нормативно-ціннісний конфлікт, тобто зіткнення між національною культурою (її духовно-ментальними цінностями і традиціями) та іноземною культурою, що сприймається як культурно згубне явище; як деприваційний конфлікт, коли відбувається оновлення способу життя під впливом зміни технологій, економіки, політичних умов (у рамках незмінної культури або культури, що повільно трансформується), при цьому новий образ дій, що з'явився спонтанно, вступає в конфлікт зі старою, традиційною культурою; як цивілізаційний конфлікт, що породжується історичною еволюцією культури – від її архаїчної форми до сучасної, модернізованої; можливі також внутрішньокультурні джерела конфліктів, якщо різні сегменти культури суспільства мають неоднакові темпи розвитку [8].

Суб'єктом соціокультурних конфліктів може виступати як окремий індивід, який позиціонує себе як особистість зі своїми переконаннями, світоглядом, цінностями, життєвими установками, так і соціальна група, що також наділена комплексом соціокультурних установок і поведінкових стереотипів.

Особливе значення аксіологічного підходу до соціокультурного конфлікту зумовлене насамперед кризою сучасної культури, її дихотомією, що характеризується відділенням цивілізації як сукупності досягнень матеріальної культури від духовного осмислення цих досягнень. На жаль, тривалий час значно недооцінювалася роль ціннісних факторів у подоланні різних форм конфліктної взаємодії, при цьому оцінка конфлікту відбувалася не з точки зору «добра» і «зла», а як «виграш» або «програш», «прибуток» або «втрата» в результаті обміну, хоча матеріальні об'єкти і «включають дещо більше, ніж просто гроші – інші цінності, включаючи схвалення, повагу, вчинки, любов, прихильність і інші менш матеріалізовані блага [9, с. 304]. Саме тому система цінностей для вирішення конфліктних ситуацій має визначальне значення як для людини, так і для суспільства в будь-який історичний період розвитку (в тому числі в епоху Постмодерну).

Слід відзначити, що методологічні та концептуальні аспекти аналізу ціннісної проблематики надзвичайно різноманітні й суперечливі. Натепер є досить велика кількість дефініцій поняття «цінність», які часто значно відрізняються одне від одного, оскільки кожне з них розглядає певні рівні й аспекти цього феномена. Досить поширеним є трактування цінностей як «узагальнених уявлень людей про найбільш значимі цілі і норми поведінки, які визначають бачення ними дійсності, задають орієнтації їх дія і вчинкам у всіх сферах життя та значною мірою формують «життєвий стиль» суспільства. Система або сукупність домінуючих цінностей виражає в концентрованому виді особливості культури й історичного досвіду суспільства» [10, с. 707–708].

Цінність у широкому смислі слова – це будь-який предмет чи явище, що володіє певним змістом і значенням для певної групи людей. Так, Т. Парсонс трактує цінності як «складники соціальної системи, ... загальноприйняті уявлення про бажаний тип соціальної системи» [11, с. 168]. На його думку, соціальний порядок залежить від існування загальних цінностей, що розділяються і є легітимними й обов'язковими, виступаючи як стандарт, через посередництво яких відбираються цілі соціальної дії. Зв'язок між соціальною системою і системою особистості досягається через посередництво інтеріоризації цінностей у процесі соціалізації [11]. Подібне визначення дає Н. Смелзер, який вбачає у цінностях значущі, загальноприйняті, такі, що поділяються суспільством (соціальною групою) переконання щодо цілей, до яких люди прагнуть, і основних засобів їх досягнення [12].

Оскільки система цінностей визначає зміст культури народу та суспільства, їх культурну неповторність та особливості, тому саме цінності стають ядром цієї культури, надають їй якісну визначеність, сталість, цілісність. Як зазначає Ю. Шайгородський, цінності – це своєрідний культурний «код». Його специфічність зумовлена тим, що кожна культура породжує свою, лише їй притаманну ціннісну систему. Цей своєрідний «код» забезпечує процес культурної ідентифікації особистості, народу, нації, розвитку національної свідомості. Ціннісна «система ідентифікації» зберігає націю як носія унікального, самобутнього, лише їй притаманного [13, с. 35]. Прогрес людства, розвиток цивілізації – це створення дедалі більшого і диференційованого світу цінностей, дедалі більшого ускладнення ціннісних зв'язків людей між собою та їх ціннісних орієнтацій.

Заміна культури модернізму новим історичним типом цивілізації, який називають поняттями «постіндустріальна», «посткапіталістична», «постмодерністська», зумовлює пошук нової ієрархії цінностей та на перший план ставить питання про зміну ціннісних засад функціонування суспільств та культур. У ХХІ ст. сучасна світова філософія, зокрема аксіологія, входить із новим розумінням дефініції «цінності», історичних типів цінностей, законів їх розвитку, переглядом цінностей минулого часу, новою концепцією культури (не тільки як системи цінностей, але й навичками зі створення й споживання цінностей, їх освоєння, тобто сприйняття, розуміння, оцінки, збереження, поширення й споживання), розумінням цінності майбутнього суспільства й окремої особистості. Конкретний предмет стає цінністю не сам по собі, а оцінюється з погляду певного ідеалу або ідеї конкретних властивостей й особливостей такого типу предметів [14, с. 118–119].

У наше століття «переоцінки цінностей», «конфлікту цінностей» аксіологічна проблематика пронизує всі сфери людського знання і практики, цінності фіксують універсальний вектор, вимір буття, ієрархічність його рівнів. Цінністю може вважатися будь-який «об'єкт» (зокрема, й ідеальний), що має життєво важливе значення для суб'єкта (індивіда, групи, етносу). Конституювання цінностей системно відбувається на рівні взаємодії «індивід – соціум», де цінності виступають загальнообов'язковими нормами соціетального існування (правилами поведінки), що формують із сукупності індивідів цілісну та єдину соціальну систему суспільства. У ціннісній системі координат індивіди формулюють найбільш значимі для себе канали взаємодії із соціумом. Серед них найбільш важливими є такі: інтереси – це інструментальні цінності, що сприяють досягненню основних цілей; цілі – моделі уявлення про майбутнє, що формуються на основі ціннісних уявлень; ідеали, або цілі, що володіють вищою ціннісною значимістю для людини. Прийнятні способи їх досягнення відбираються на основі не тільки прагматичних, але і ціннісних критеріїв, результати соціальних взаємодій і процесів співвідносяться з цінностями, що виступає необхідною процедурою в їхньому аналізі [15, с. 32–33].

Культура оновлює успадковані з минулого цінності і норми з урахуванням змін, що відбуваються в суспільстві, транслює їх поколінням, що живуть нині, озброює людей певними стереотипами поведінки. Ця соціальна пам'ять лежить в основі цінностей, поглядів і норм поведінки, що проявляються в діяльності людей [5, с. 18]. Різноманітність цінностей є базовим елементом суспільного існування і розвитку. За самою своєю природою ці цінності амбівалентні, містять різні, часто протилежні оціночні підстави, і позитивні, і негативні інтерпретації явищ і процесів. Прикладом такого ціннісного різноманіття є одночасна наявність у сучасних суспільствах традиційних (іноді навіть архаїчних за своїм змістом) цінностей і цінностей трансформованих, адаптованих до сучасних реалій. Таке співіснування традиційних і модернізованих форм ціннісної свідомості – поширене явище і закономірний процес розвитку.

Необхідно відзначити, що цінності як продукт духовного виробництва виявляються у формі провідних соціокультурних орієнтирів, вищих принципів, які виробляє суспільство для забезпечення саморегуляції в процесі подальшого поступу. Кожному суспільству притаманна специфічна ієрархія цінностей, проте важливу роль виконують базові цінності, що постають у формі національно-культурного ідеалу.

В умовах розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій та культурної глобалізації відбуваються істотні зміни у системі цінностей, ціннісних орієнтаціях та культурних стереотипах особистості у зв'язку з новітніми науково-технічними, соціальними нововведеннями і перспективами міжкультурного і міжкомунікативного діалогу, що розширюють культурний простір спілкування індивіда та його самореалізації. Але важливим залишається питання щодо взаємодії різних культур та створення глобального простору, внаслідок чого стикаються різні ціннісні системи та утворюється їх суміш [7, с. 214]. Незбалансованість політичних, економічних, моральних, культурних цінностей і поведінкових орієнтацій призводить до деформації ціннісної свідомості, ставить під загрозу соціально-ціннісний консенсус. Уявлення про добро і зло, про справедливість і несправедливість, моральність і аморальність набувають фрагментарності і використовуються задля досягнення власних або групових інтересів. Соціокультурні трансформації часто постають як причина руйнування традиційної системи цінностей, які визначають суспільну унікальність.

Нинішній стан ціннісного світу, зокрема й українського, надто неоднозначний, складний і багато в чому суперечливий. Він характеризується, з одного боку, кризою старої ідеології, крахом застарілих цінностей, масовою відмовою від символів минулого часу, а з іншого – перегрупуванням носіїв цієї ідеології. Замість монолітної, гомогенної культури, яка домінувала раніше, виникає багато культурно-ціннісних світів, різних ціннісних систем, що співіснують [14, с. 121]. Багатьом країнам, у тому числі й нашій державі, що пережили серйозну зміну системи цінностей під час переходу від тоталітарного режиму до демократичних принципів громадського життя, довелося зіштовхнутися з конфліктом цінностей. Радикальна зміна морально-ціннісних парадигм часто супроводжується протиріччями та загостренням соціокультурних конфліктів з боку цілих суспільних верств, що уособлюють минуле або занадто консервативно налаштовані. Спостерігається важка криза ідентичності в багатьох групах суспільства, особливо в тому, що стосується самоідентифікації зі смисложиттєвими цінностями, ідеологічно-культурними символами минулого і сьогодення.

Наявні і взаємодіючі, різні системи цінностей дуже впливають на суспільну свідомість. У ході переосмислення ціннісних орієнтирів здійснюються переходи до різних базових ієрархій: для деяких груп населення характерне прийняття в більшому або меншому ступені нових цінностей і норм, в інших групах відбувається зміцнення традиційних

цінностей. А це, своєю чергою, призводить до руйнування базових підвалин культури, до втрати людиною духовних орієнтирів та смислоутворюючих підстав її буття, віри у майбутнє, та, як наслідок, до розколу суспільства та виникнення конфліктних взаємодій у соціально-економічних та соціокультурних контекстах [5, с. 20].

Аксіологія є лінію перетину площин раціонального й нераціонального, тому ціннісний підхід є ефективним у разі осягнення багатогранної природи соціокультурних конфліктних процесів. Слід відзначити, що включеність цінностей у динамічну модель аналізу соціокультурних конфліктів підтверджує наявність як прямого зв'язку – вплив цінностей і бар'єрів ціннісної інтерпретації на конфлікт, так і зворотного зв'язку – найважливішу функцію конфлікту як відправної точки зміни цінностей і ціннісних орієнтацій (вироблення конформних або конфліктних цінностей чи загальної зміни в ієрархії цінностей).

Наголошуємо, що вивчення аксіологічних засад та особливої ролі системи цінностей під час вирішення соціокультурних конфліктів у суспільстві доцільно проводити з опорою на принципи соціальної філософії, що дасть змогу створити теоретико-методологічне підґрунтя вибору оптимальних раціональних дослідних методів та прийомів у висвітленні конфліктної взаємодії. Філософські принципи й поняття, логіка філософського дискурсу не просто допомагають глибше осмислити сутність природи соціокультурного конфлікту, а й сприяють його ефективному врегулюванню в соціальній практиці. Аксіологічний підхід може постати як конструктивний для розгляду багатьох ключових питань щодо подолання перманентної морально-духовної кризи, яку переживає сучасний український соціум, зокрема проблеми формування життєздатних, відповідних часу та національній ментальності фундаментальних ціннісних основ функціонування суспільства.

Отже, кінець ХХ – початок ХХІ ст. визначили глобальний характер проблеми соціокультурного конфлікту. З одного боку, це втрата духовних орієнтирів, смислоутворюючих підстав буття людини і суспільства, з іншого – технізація соціального життя, втрата спадковості й традицій. Соціокультурний конфлікт, що впливає з двох модусів культури, має аксіологічну природу і визначає дихотомію сучасної культури – розбалансованість двох її сфер, за якої матеріальна культура (у вигляді матеріальних артефактів, що удосконалюються та оновлюються) прогресує, а духовна, з її виробництвом духовних смислів, часто займає другорядне становище в ієрархії життєвих цінностей. У цій ситуації високорозвинуті технології неминуче вступають у конфлікти з культурною традицією людства. Саме тому проблема цінностей стоїть у ряді чинників, які зумовлюють цивілізаційну кризу. Однак слід враховувати, що штучне соціальне відтворення ціннісних орієнтацій часто веде до несприйняття, відторгнення нав'язаних культурно-ціннісних змін у суспільстві, провокує соціокультурні конфліктні взаємодії. У відповідності до цього має викристалізуватися система цінностей з новою домінантою, що інтегрує національні культурно-історичні та морально-аксіологічні вектори суспільного буття, формує систему консенсусної узгодженості між ментальністю традиціоналізму та психологією, діяльністю, ідеями сучасної постмодерністської людини. Рівень такої взаємодії і взаємопроникнення дає змогу досягти більшої органічності соціокультурних підстав розвитку суспільства. У теперішній час стає все більш очевидним, що не насильство, а діалогічне зіставлення різних культур та систем цінностей є єдино ефективним способом вирішення духовних протиріч суспільства. Активним і діючим фактором сучасного багатоманітного бачення світу має постати новий гуманізм, що характеризується наявністю соціально-ціннісного консенсусу та враховує як традиційні морально-світоглядні цінності, так і аксіологію постіндустріальної цивілізації.

Список використаної літератури

1. Пономарьов О.С. Онтологія конфлікту. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2013. Вип. 32–33 (36–37). С. 95–104.
2. Денисенко І.Д. Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації. *Український соціум*. 2013. № 3 (46). С. 32–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2013_3_5.
3. Rubin J.Z., Pruitt D.G., Kim S.A. *Social Conflict: Escalation, Stalemate and Settlement*. New York : McGraw-Hill, 1998. 368 p.
4. Здравомыслов А.Г. *Социология конфликта*. Москва : Аспект-Пресс, 1996. 317 с.
5. Возняк С.С. Культура як соціальне явище: аксіологічний вимір. *Соціологічні студії*. 2012. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_5.
6. Риккерт Г. *Науки о природе и науки о культуре* / пер. с нем.; общ. ред. и предисл. А.Ф. Зотова; сост. А.П. Полякова, М.М. Беляева. Москва : Республика, 1998. 413 с.
7. Мельник В.В. «Аксіологічний поворот» сучасної філософії від культури як буття до буття культури. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2015. Вип. 63. С. 208–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2015_63_23.
8. Штомпка П. *Социология социальных изменений* / под ред. В.А. Ядова; пер. с англ. А.С. Дмитриева. Москва : Прогресс, 1998. 416 с.
9. Тернер Дж. *Структура социологической теории* / пер. с англ. О.С. Гавриш, З.В. Каганова и др. Москва : Прогресс, 1985. 471 с.
10. *Філософський енциклопедичний словник* / редкол.: В.І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
11. Парсонс Т. *Система современных обществ* / пер. с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева ; под ред. М.С. Ковалевой. Москва : Аспект-Пресс, 1998. 270 с.
12. Смелзер Н. *Социология* / пер. с англ. З.П. Вольской. Москва : Феникс, 1998. 688 с.
13. Шайгородський Ю. Аксіологічний вимір української моделі модернізації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса*. 2012. Вип. 4. С. 14–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2012_4_4.
14. Малахова О.М. Цінності культури в умовах глобалізації. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Вип. 7. С. 116–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2014_7_24.
15. Радченко О.В. *Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення* : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 380 с.

AXIOLOGICAL DOMINANT OF SOCIO-CULTURAL CONFLICT**Iryna Zhrebiatnikova***Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,**Department of Philosophy and Political Science**Nauky av., 9-A, 61166, Kharkiv, Ukraine*

The axiological meaning, nature and sources of sociocultural conflict at various levels of social interaction are investigated. Some aspects of the philosophical understanding of the existence of a conflict as a social phenomenon are analyzed, it is determined that conflict interactions are the cause, condition and at the same time a consequence of social changes at all levels of social reality, thereby acquiring the property of universality. It is emphasized that a special place in the total set of possible conflict interactions is occupied by socio-cultural conflicts, which are multifaceted in nature and can have characteristics of various types of conflicts, in particular socio-political or economic. However, the main feature of the socio-cultural conflict is the value component, which is the reason for its acuteness and fierce

confrontation. The special existential role of values in the models of studying and solving sociocultural conflicts has been determined; the axiological dynamics and value parameters of the manifestation of social conflict are revealed. A sociocultural conflict is a complex social interaction, the content of which is a certain contradiction that arises as a result of the opposition of value systems, the formation of opposite value-semantic attitudes in various social subjects, which, as a result, leads to a rupture of value consciousness. It is shown that the analysis of sociocultural conflicts in the context of the axiological approach makes it possible to find the possibility of transforming conflict interaction from destructive to creative force, promotes value consensus and harmonization of interpersonal relations. It is substantiated that the study of axiological principles and the special significance of the value system in solving sociocultural conflicts is advisable to be carried out based on the principles of social philosophy, which will create a theoretical and methodological basis for rational research methods and techniques in highlighting conflict interaction.

Key words: sociocultural conflict, axiology, conflict interaction, culture, system of values.